

DATE NOI PRIVIND ÎNMORMÂNTĂRILE CU OCRU DIN DOBROGEA. MOVILELE FUNERARE DE LA MIHAI BRAVU★

Ioan Vasiliu

În cadrul amplerelor săpături de salvare întreprinse de Muzeul Delta Dunării Tulcea pe traseul conductei de gaz metan din fosta URSS pentru Grecia, Turcia și alte țări, în anii 1987 - 1988, pe raza comunei Mihai Bravu au fost cercetate trei movile funerare, situate la aproximativ 1,5 - 2 km nord de satul Mihai Bravu.

Movilele erau situate pe platforma joasă a Taiței, platformă inclusă în horstul dobrogean, suprafața cea mai veche a podișului dobrogean, reprezentând o veche peneplenă, probabil sarmatică, înălțată în pliocen și diluviu și chiar diformată¹. Această platformă se prezintă sub forma unei câmpii întinse, cu o altitudine cuprinsă între 15 și 60 m, dominată de un relief vălurit, străbătută de câteva depresiuni, acoperită cu un strat de loess gros de 5 până la 30 m, cu dealuri puternic erodate, dintre care se remarcă *Denistepe* sau *Dealul Mării*, cu o înălțime de 266 m².

Movila I

Din punct de vedere topografic era amplasată pe un bot de deal, erodat puternic de apele pluviale, ce mărginește lunca inundabilă a pârâului Taița.

Movila a avut la centru înălțimea de 2 m, în plan prezentând o formă aproximativ ovală (DM = 36/32 m) (Pl. I/1).

În decursul săpăturilor au fost dezvelite zece morminte, dintre care opt aparțin perioadei de tranziție și epocii bronzului mijlociu, unul feudalismului timpuriu³, pentru cel de al zecelea neputându-se stabili încadrarea cronologică, numerotarea făcându-se în ordinea descoperirii lor, indiferent de epoca căreia îi aparțineau.

Mormântul nr. 1 a fost găsit în mantaua movilei la 0,40 m adâncime față de nivelul vegetalului din momentul efectuării cercetărilor, din el păstrându-se doar craniul, restul scheletului fiind distrus, probabil, de lucrările agricole sau de intervențiile ulterioare⁴.

Mormântul nr. 2 a fost descoperit ca și mormântul nr. 1 în mantaua movilei, la 0,70 m adâncime. Scheletul, orientat nord - sud, chircit moderat, culcat pe partea stângă, era depus într-o groapă ovală cu dimensiunile de 1,58/1,17/0,70 m. Membrele superioare, puternic îndoite din coate, erau aduse cu palmele în dreptul

feței. Femurele erau plasate în unghi drept față de coloana vertebrală, tibiile fiind aproape paralele cu femurele. Oasele scheletului prezentau, în special în regiunea craniului, urme puternice de ocră roșu.

Mormântul nu a avut inventar.

Mormântul nr. 3 face parte din categoria mormintelor a căror groapă funerară a fost săpată înainte de înălțarea movilei, de la nivelul antic de călcare. Groapa sepulcrală, cu dimensiunile de 2,40/1,75/0,85 m, avea formă rectangulară, colțurile fiind ușor rotunjite. Deasupra ei au fost depuse, în sens longitudinal, patru bârne de lemn cu diametrul de aproximativ 0,35 m.

După săparea gropii sepulcrale, pe fundul ei a fost presărat un strat subțire de ocră roșu. Cel decedat, depus în groapă în decubit dorsal, orientat nord-vest - sud-est, avea membrele superioare întinse de-a lungul corpului, membrele inferioare, inițial cu genunchii ridicați, fiind căzute lateral dreapta.

Pe oasele scheletului, în special în regiunea toracelui și a craniului, se observau urme puternice de ocră roșu.

I n v e n t a r : În regiunea cervicală a fost descoperit un inel de buclă spiralat, lângă palma dreaptă două lame de silex, iar în stânga craniului, depuși ritual, doi bulgări de ocră roșu (Pl. VI/4, 7 - 8).

Mormântul nr. 4, descoperit aproximativ în centrul movilei, avea ca și mormântul nr. 3 groapa funerară săpată de la nivelul antic de călcare, înainte de înălțarea movilei. Zonele din dreapta și din stânga gropii erau ocupate de pământul galben rezultat în urma săpării acesteia, pe profil apărând sub forma unor lentile (Pl. I/2). Groapa sepulcrală, de formă rectangulară, colțurile fiind ușor rotunjite, avea dimensiunile de 2,10/1,40/0,55 m, fiind protejată de șase bârne, dispuse longitudinal, având diametrul de aproximativ 0,40 m.

Pe fundul gropii sepulcrale, după săparea ei, a fost presărat un strat subțire de ocră roșu. Scheletul, orientat sud-vest - nord-est, depus în groapă în decubit dorsal, avea membrele superioare întinse de-a lungul corpului, membrele inferioare având inițial genunchii ridicați, fiind căzute lateral dreapta.

Pe oasele scheletului, în special în regiunea craniului, s-au observat urme puternice de ocră roșu.

I n v e n t a r : În regiunea cervicală a fost descoperit un inel simplu de buclă (Pl. VI/5).

Mormântul nr. 5 dispunea de groapă ovală cu dimensiunile de 1,30/1,20/0,50 m, săpată în mantaua movilei până la 0,70 m adâncime. Scheletul, chircit moderat, culcat pe partea stângă, era orientat nord-est - sud-vest. Membrele superioare, puternic îndoite din coate, erau aduse cu palmele în dreptul feței.

Femurele erau dispuse în unghi drept față de coloana vertebrală, tibiile fiind plasate în unghi ascuțit față de femure. Oasele scheletului nu prezentau urme de ocră roșu.

I n v e n t a r : În pământul de umplutură al gropii sepulcrale a fost descoperit un fragment dintr-o lamă de silex (Pl. VI/6).

Mormântul nr. 6 a fost dezvelit la 0,40 m sud-est de mormântul nr. 5. Ca și acesta dispunea de groapă ovală, săpată în mantaua movilei până la 0,85 m adâncime, având dimensiunile de 1,61/1,40/0,45 m. Scheletul, orientat nord-est - sud-vest, chircit moderat, culcat pe partea stângă, avea brațul stâng întins de-a lungul corpului, cel drept fiind puternic îndoit din cot și adus cu palma în dreptul feței. Femurele erau plasate în unghi drept față de coloana vertebrală, tibiile fiind aproape paralele cu femurele. Pe oasele scheletului nu s-au observat urme de ocră roșu.

Mormântul nu a avut inventar.

Mormântul nr. 7 dispunea de groapă rectangulară, colțurile fiind ușor rotunjite, săpată înainte de înălțarea movilei, de la nivelul antic al solului. Zonele din dreapta și din stânga gropii erau ocupate de pământul galben rezultat în urma săpării acesteia, apărând pe profil sub forma unor lentile. Groapa sepulcrală era protejată de șase bârne de lemn dispuse longitudinal, cu diametrul de aproximativ 0,40 m (Pl. I/2; Pl. II/1 - 2).

După săparea gropii funerare, pe fundul ei a fost presărat un strat subțire de ocră roșu. Scheletul, orientat vest-est, depus în groapă în decubit dorsal cu membrele superioare întinse de-a lungul corpului, avea membrele inferioare, inițial cu genunchii ridicați, căzute lateral dreapta. Pe oasele scheletului, în special în zona craniană, s-au observat urme puternice de ocră roșu.

Mormântul nu a avut inventar.

Mormântul nr. 8 a fost descoperit în mantaua movilei la 0,80 m adâncime. Scheletul, orientat sud-nord, era chircit moderat, culcat pe partea dreaptă. Brațul drept era întins de-a lungul corpului fiind suprapus de femurul drept, cel stâng, îndoit puternic din cot, era adus cu palma în dreptul feței. Femurele erau plasate în unghi drept față de coloana vertebrală, tibiile fiind dispuse în unghiuri ascuțite față de femure. Pe oasele scheletului s-au observat urme de ocră roșu (Pl. II/3).

Mormântul nu a avut inventar.

Mormântul nr. 10 a fost găsit în mantaua movilei la 0,75 m adâncime, fiind reprezentat doar din resturi de femure și tibii, neputându-se stabili nici poziția scheletului și nici orientarea sa. Pe fragmentele de oase păstrate s-au observat urme de ocră roșu.

Mormântul nu a avut inventar.

Aproximativ în centrul movilei, la adâncimea de 1,90 m, a fost descoperită o vatră de formă ovală, având dimensiunile de 0,60/0,50 m, grosimea stratului de arsură fiind de 11 - 12 cm.

În apropierea mormintelor ale căror gropi funerare au fost săpate de la nivelul antic de călcare, înainte de înălțarea movilei, în pământul de umplură a acesteia, s-au descoperit, depuse ritual ca ofrandă, patru vase ceramice de factură grosolană, modelate cu mâna din pastă de culoare cenușie cu pete castaniu-deschis sau cărămizii, având în compoziție ca degresanți grăunțe de nisip cu bobul mare, microprundișuri și calcar pisat, ceea ce le dă un aspect zgrunțuros la pipăit (Pl. V/1 - 4).

Un singur exemplar, având corpul globular, gâtul înalt, tronconic, buza dreaptă, rotunjită, prevăzut în regiunea diametrului maxim cu două tortițe perforate orizontal, prezintă urme de lustru la exterior (Pl. V/1).

Movila II

Era situată la aproximativ 150 - 200 m nord-est de movila I, fiind de dimensiuni mai mici decât aceasta, având diametrul de circa 30 m și înălțimea la centru de 1,10 m.

Împreună cu movila I, movila II se încadrează într-un aliniament de movile ce converg dinspre comuna Nalbant spre Mihai Bravu, aliniament ce se oprește pe marginea luncii inundabile a pârâului Taița.

Datorită faptului că a fost sistematic arată, era puternic applatizată.

La fel ca și movila I, movila II a suferit de-a lungul timpului numeroase intervenții, în special în perioada feudalismului timpuriu.

În urma cercetărilor au fost dezvelite un număr de opt morminte. Cultural-cronologic trei aparțin perioadei de tranziție la epoca bronzului și ultimei etape a bronzului mijlociu, restul se circumscriu epocii feudale timpurii⁵.

Numerotarea mormintelor s-a făcut în ordinea descoperirii lor, indiferent de epoca căreia îi aparțineau.

Mormântul nr. 2 - mormântul principal - pentru care a fost înălțată movila, era în cea mai mare parte distrus de intervențiile ulterioare, în special de cele practicate în feudalismul timpuriu (Pl. III/2).

Mormântul nr. 2 dispunea de o construcție funerară deosebită de a celorlalte morminte descoperite în movilele de la Mihai Bravu (Pl. III/1 - 3).

Așa cum se prezenta complexul funerar în momentul dezvelirii lui, se pare că este vorba de o înhumăție în care cel decedat era așezat într-o groapă puțin

adâncă, înconjurată de un ring de pietre mari, de formă neregulată, având dimensiuni aproximativ de 1,20/0,60/0,40 m. Ringul avea diametrul de 5,20 m.

Întregul complex a fost placat cu două sau trei rânduri de pietre mai mici decât cele din care a fost realizat ringul, totul fiind apoi acoperit de o movilă mică de pământ, placată la rândul ei cu pietre de dimensiuni mici și mijlocii.

Apoi, întreaga amenajare funerară a fost protejată de movila mare de pământ, în care s-a practicat mai întâi groapa mormântului nr. 4 din etapa finală a bronzului mijlociu.

În perioada feudalismului timpuriu construcția funerară a mormântului nr. 2 a fost deranjată, mai întâi de un cuptor cu diametrul de 1,25 m, păstrat pe o înălțime de 0,15 m, și de o vatră situată la 0,66 m est de cuptor, apoi de groapa sepulcrală a mormântului nr. 1, care suprapunea cu membrele inferioare vatra, bustul și craniul fiind plasate deasupra cuptorului.

Distrugerilor din perioada feudalismului timpuriu li se adaugă cele provocate de arăturile adânci, pietrele din placajul movilei mormântului nr. 2 fiind împrăștiate pe o mare suprafață de teren.

Semnificativ în acest sens este și faptul că, ceea ce se mai păstra *in situ* din complexul funerar al mormântului nr. 2, a fost descoperit la adâncimea de 0,32 m față de nivelul vegetalului din momentul efectuării cercetărilor.

Din scheletul mormântului nr. 2 s-au păstrat *in situ* doar fragmente din oasele membrelor inferioare, ceea ce nu a permis efectuarea de observații privitoare la orientare și poziție (Pl. III/2).

Fragmente din oasele scheletului, purtând urme de ocru roșu, au fost descoperite atât sub resturile cuptorului cât și sub cele ale vetrei.

Mormântul nu a avut inventar sau, dacă acesta a existat, a fost distrus în timpul intervențiilor ulterioare.

Tot de amenajarea funerară a mormântului nr. 2 trebuie legată și descoperirea făcută în jumătatea sud-estică a movilei. Este vorba de un fragment dintr-un cerc (*cromleh*) format din opt rânduri de pietre, de dimensiuni mici și mijlocii, asemănătoare celor ce placau movila mormântului nr. 2, păstrat pe o lungime de 13 m, având lățimea de aproximativ 1 m și urmând înclinația pantei movilei (Pl. III/ 1, 3).

Mormântul nr. 3 situat la 3,40 sud-est de mormântul nr. 2, avea groapa funerară săpată de la nivelul antic de călcare, înainte de înălțarea movilei, prezentând și el o construcție funerară deosebită.

În interiorul unei amenajări dreptunghiulare, din pietre ce aveau aproximativ dimensiunile de 0,30/0,25/0,10 m, se afla o groapă rectangulară, colțurile fiind ușor

rotunjite, cu dimensiunile de 1,70/1,35 m, săpată în pământul galben până la adâncimea de 0,60 m.

În interiorul gropii funerare nu s-au descoperit indicii privind înmormântarea vreunui individ, ceea ce ne face să afirmăm că amenajarea respectivă a servit drept cenotaf.

I n v e n t a r : În pământul de umplutură al gropii sepulcrale a mormântului nr. 3 s-au descoperit câteva fragmente ceramice de factură grosieră, modelate cu mâna din pastă de calitate inferioară, având în compoziție ca degresanți nisip cu bobul mare, micropundișuri și calcar pisat. Din ele s-a putut reconstitui profilul unui vas miniatural având buza rotunjită, evazată la exterior, gâtul scund, atent marcat, corpul ușor bombat, baza plată. Pasta vasului are la exterior culoarea cărămidie cu pete negre, la interior fiind cenușie. Pe suprafața exterioară a vasului a fost aplicat un strat subțire dintr-o emulsie de lut fin, de culoare gălbuie, ce nu a reușit să acopere porozitățile pastei (Pl. VI/1).

Alături de fragmentele ceramice s-a descoperit și o mărgică tubulară confecționată din tablă de cupru (Pl. VI/3).

Mormântul nr. 4 se afla la circa 2 m sud-est de mormântul nr. 2. Face parte din categoria mormintelor a căror groapă funerară a fost practică în mantaua movilei. Scheletul, chircit moderat, orientat est-vest, era culcat pe partea dreaptă. Membrele superioare, îndoite din coate, erau aduse cu palmele în dreptul pieptului. Femurele erau dispuse în unghi ascuțit față de colana vertebrală, tibiile fiind aproape paralele cu femurele. Pe oasele scheletului nu s-au observat urme de ocră roșu.

I n v e n t a r : În dreptul bărbiei se afla depus ritual un vas de factură grosieră, modelat cu mâna din pastă arsă inoxidant, având ca degresanți în compoziție grăunțe de nisip cu bobul mare, micropundișuri și calcar pisat, ceea ce îi conferă pastei un aspect zgrunțuros. La exterior cât și pe interior pereții au culoarea cenușie, miezul fiind negru în săpătură. Atât suprafața exterioară cât și cea interioară au fost acoperite cu o emulsie de lut fin, de culoare bej-gălbuie, ce nu reușește să acopere porozitățile pastei. Vasul are corpul globular, gâtul scund fiind atent marcat, buza rotunjită, evazată la exterior. Poartă un decor de impresiuni realizate cu scoica sau cu un vârf ascuțit, dispuse în șiruri verticale pe gât și orizontale pe corp (Pl. VI/2).

Movila III

Amplasată la circa 100 m est de movila II, movila III face parte dintr-un aliniament de movile ce converg dinspre satul Lăstuni, com. Mihail Kogălniceanu, spre pantele abrupte ale dealurilor ce mărginesc lunca inundabilă a Taiței.

Movila III prezenta în plan o formă aproximativ ovală (DM = 30/26 m), având înălțimea la centru de aproximativ 1,70 m.

În cursul săpăturilor au fost descoperite două morminte aparținând din punct de vedere cultural-cronologic perioadei de tranziție la epoca bronzului și ultimei etape a bronzului mijlociu.

Mormântul nr. 1 - mormântul principal - pentru care s-a ridicat movila, era amplasat aproximativ în centrul acesteia, având groapa funerară de formă rectangulară, colțurile fiind ușor rotunjite. Deasupra gropii sepulcrale, cu dimensiunile de 1,60/0,90 m, săpată de la nivelul antic de călcare până la 0,60 m adâncime, au fost depuse în sens longitudinal, bârne de lemn cu diametrul de circa 0,30 m (Pl. IV/1 - 3)

După săparea gropii funerare, pe fundul ei a fost presărat un strat subțire de ocră roșu. Scheletul, orientat vest-est, era depus în decubit dorsal, având membrele superioare întinse de-a lungul corpului, membrele inferioare, inițial cu genunchii rîdicați, fiind căzute lateral dreapta. Pe oasele scheletului, în special pe calota craniană, s-au observat urme puternice de ocră roșu.

Mormântul nu a avut inventar.

Mormântul nr. 2 a fost descoperit în marginea sudică a movilei, la adâncimea de 0,65 m. Groapa sa funerară, săpată în manta, avea dimensiunile de 1,60/1,20/0,70 m. Scheletul, chircit moderat, culcat pe partea dreaptă, era orientat est-vest. Brațul drept, întins de-a lungul corpului, era suprapus de femurul drept, cel stâng, îndoit din cot, fiind adus cu palma pe abdomen. Femurele erau dispuse în unghi drept față de coloana vertebrală, tibiile fiind amplasate în unghi ascuțit față de femure. Pe oasele scheletului nu s-au observat urme de ocră roșu.

Mormântul nu a avut inventar.

De amenajarea funerară a mormântului nr. 1 trebuie legată și descoperirea făcută în jumătatea nordică a movilei: fragmentul de cerc (*cromleh*), format din șapte rânduri de pietre de dimensiuni mici și mijlocii, identic cu cel din movila II, păstrat pe o lungime de 11,4 m și având lățimea de 0,90 m.

În apropierea mormântului nr. 1, în mantaua movilei, s-a găsit, depus ritual ca ofrandă, un vas de factură grosieră, modelat cu mâna din pastă de calitate inferioară, friabilă, având în compoziție ca degresanți nisip cu bobul mare, microprundișuri și calcar pisat. Atât la exterior cât și la interior pasta are culoare cenușie, miezul fiind, în spărtură, negru. Suprafața exterioară, cât și cea interioară, au fost acoperite cu un strat subțire dintr-o emulsie de lut fin, de culoare bej-gălbui, cu ușoare urme de lustru, ce nu reușește să înlăture total porozitățile pastei. Vasul are buza rotunjită, evazată la exterior, gâtul cilindric, umărul atent marcat identificân-

du-se cu regiunea diametrului maxim, corpul tronconic subțiindu-se spre baza plată, ușor profilată. Pe buză, vasul poartă un decor realizat din creștături oblice (Pl. V/5).

Descrierea mormintelor arată că în movilele de la Mihai Bravu s-au descoperit 13 morminte cu și fără ocră.

Analizând și comparând datele referitoare la mormintele descrise mai sus, reiese că în movilele de la Mihai Bravu se individualizează două grupe distincte de morminte cu și fără ocră.

A) Mormintele având gropile sepulcrale săpate de la nivelul antic de călcare al solului, pentru ele fiind înălțate movilele.

B) Grupa mormintelor ce au gropile funerare practicate în mantalele movilelor.

A) Grupa cea mai veche este cea a mormintelor cu gropi rectangulare, săpate de la nivelul antic al solului și protejate cu bârne de lemn dispuse longitudinal. Din această grupă fac parte mormintele nr. 3 - 4 și nr. 7 din movila I și mormântul nr. 1 din movila III.

Deși beneficiau de amenajări funerare complexe, total deosebite de a mormintelor încadrate în această grupă, tot aici trebuie scrise și mormintele nr. 2 - 3 din movila II.

Comparând mormintele incluse în această grupă, vom constata că ele prezintă o serie de elemente comune:

- Gropi funerare de formă rectangulară având colțurile ușor rotunjite, acoperite cu bârne de lemn dispuse în sens longitudinal. Excepție face mormântul nr. 3 din movila II a cărui groapă rectangulară, înconjurată de pietre, nu era protejată cu bârne de lemn. Pentru mormântul nr. 2 din movila II, datorită distrugerilor ulterioare, nu putem face nici un fel de precizări în această privință.

- După săparea gropii sepulcrale toată suprafața fundului a fost acoperită de un "covor" de ocră roșu, gros de câțiva milimetri. Observația se referă la toate mormintele din această grupă, excepție făcând mormântul nr. 3 din movila II. De asemenea, amenajarea funerară a mormântului nr. 2 din movila II fiind în mare parte distrusă, nu putem ști dacă groapa acestui mormânt a beneficiat sau nu de un "covor" de ocră roșu.

- Scheletele mormintelor erau depuse în gropile funerare în decubit dorsal, având membrele superioare întinse de-a lungul corpului, membrele inferioare, inițial cu genunchii ridicați, fiind căzute lateral dreapta.

Poziția scheletului din mormântul nr. 2 din movila II, datorită distrugerilor, nu a putut fi stabilită.

Luând în considerație poziția membrilor superioare și a celor inferioare, mormintele din această grupă se încadrează după Al. Häusler în categoria F⁶, iar după tipologia stabilită de E.V. Iarovoi în varianta 11⁷.

- Deasupra tuturor scheletelor aparținând mormintelor acestei grupe s-a presărat un strat mai gros sau mai subțire de ocră roșu. Pe lângă stratul de ocră presărat deasupra scheletului în mormântul nr. 3 din movila I s-au descoperit doi bulgărași depuși ritual în stânga craniului.

- Spre vest erau orientate mormintele nr. 7 din movila I și nr. 1 din movila III. Mormântul nr. 3 din movila I era orientat spre nord-vest, iar mormântul nr. 4 din aceeași movilă către sud-vest.

- Două morminte, nr. 3 și nr. 4 din movila I, au avut inventar: în regiunea cervicală s-a descoperit la fiecare dintre ele, câte un inel de buclă, spiralat în mormântul nr. 3, simplu în mormântul nr. 4. Inventarul mormântului nr. 3 era completat de două lame de silex.

Celelalte morminte circumscrise acestei grupe nu au dispus de nici un fel de obiect de inventar funerar.

Comparând mormintele cu ocră incluse în prima grupă cu descoperiri similare din Dobrogea și din afara ei constatăm unele elemente de asemănare.

În stadiul actual al documentării, în Dobrogea, morminte cu ocră având gropi rectangulare, săpate de la nivelul antic de călcare, colțurile fiind ușor rotunjite, protejate de bârne de lemn dispuse longitudinal, sunt cunoscute din descoperirile făcute la Ceamurlia de Jos⁸, Sabangia⁹, Nalbant¹⁰, Tulcea-Sud¹¹ și Luncavița - punctul *Mocuța*¹².

Mormântul nr. 2 de la Ceamurlia de Jos dispunea de bârne de lemn plasate atât longitudinal cât și transversal deasupra gropii funerare¹³.

În afara Dobrogei, morminte având gropi funerare rectangulare, colțurile fiind ușor rotunjite, la amenajarea cărora s-au utilizat bârne de lemn dispuse longitudinal, sunt atestate prin descoperirile de la Glăvănești Vechi (mormintele nr. 5 și nr. 9 din movila I)¹⁴, Bogonos¹⁵, Vânători (mormântul nr. 13)¹⁶, Erbiceni¹⁷, Baldovinești (mormintele nr. 2 și nr. 13)¹⁸, Gurbănești (mormântul nr. 4 din movila I, mormintele nr. 6 - 7 și nr. 9 din movila II)¹⁹, Smeieni (mormintele nr. 5, nr. 12, nr. 14, nr. 17 și nr. 29 din prima etapă de înmormântări)²⁰, Sultana²¹, Plenița (mormântul nr. 1 din movila II)²², Rast - *Măgura Barbului* (mormântul principal)²³ și Seaca de Câmpie (mormântul principal din movila II)²⁴.

Morminte având groapa rectangulară, colțurile ușor rotunjite, protejate cu bârne de lemn dispuse în sens longitudinal, sunt cunoscute și din descoperirile făcute la Olănești (mormântul nr. 8 din movila I, mormântul nr. 5 din movila V și

mormintele nr. 7 - 8 din movila VIII)²⁵, Cokîltiansk (mormântul nr. 3 din movila III, mormintele nr. 1 - 2 din movila IV și mormântul nr. 3 din movila V)²⁶ și Kapuak (mormintele nr. 8 și nr. 12)²⁷.

Mormintele dezvelite în movilele de la Ogorodnoe (mormintele nr. 15 - 17 din movila I-1, mormintele nr. 4, nr. 6, nr. 8 din movila II-1)²⁸, Sokolova (mormântul nr. 4 din movila VI)²⁹, Bolgrad (mormintele nr. 2, nr. 3, nr. 6, nr. 7, nr. 10 din movila I, mormântul nr. 2 din movila III)³⁰, Bastanovka (mormântul nr. 12 din movila VII)³¹, Nerusaj (mormintele nr. 31, 56, 85 din movila IX)³², Cogrui (mormântul nr. 16)³³, Kapuak (mormintele nr. 2, nr. 10 - 11)³⁴, Taraklia 2 (mormântul nr. 16 din movila X)³⁵, aveau gropile sepulcrale acoperite cu bârne de lemn dispuse transversal, iar la mormântul nr. 6 de la Kapuak, acestea erau dispuse transversal și longitudinal³⁶.

Morminte ale căror gropi funerare sunt protejate cu bârne de lemn dispuse longitudinal, se cunosc și din cercetările de la Kălugerica (mormântul nr. 4 din movila III)³⁷, Kjulevca (mormântul nr. 5 din movila I)³⁸, Placidol (mormintele nr. 5 - 6 din movila II)³⁹, Zeglarci - Orljak (mormântul nr. 2 din movila I)⁴⁰ și Porucik - Gësanovo (mormântul nr. 1 din movila I)⁴¹.

La Goran - Slatina (mormintele nr. 6 - 7 din movila III) bârnele de lemn erau dispuse transversal deasupra gropilor sepulcrale, iar la Placidol (mormântul nr. 1 din movila I) amenajarea gropii funerare era mai complexă, utilizându-se și câte o bârnă, dispusă vertical, la cele patru colțuri⁴².

Pentru mormântul nr. 2 din movila II care dispunea de o construcție funerară complexă - ring și placaj din pietre acoperite de o movilă de pământ placată la rândul ei cu pietre - analogii în Dobrogea găsim în două descoperiri.

Prima a fost făcută la Tariverde într-o movilă cercetată în campania din 1951. Aici s-a constatat că mormântul dispunea de groapă rectangulară având colțurile rotunjite, acoperită cu bârne de lemn pentru protecție, peste care s-au așezat mai multe rânduri de pietre, întregul complex funerar fiind acoperit de o movilă mică de pământ ce dispunea și ea de un placaj din pietre⁴³.

Datorită faptului că s-a săpat numai o casetă în mijlocul movilei nu a fost descoperit și cercul (*cromleh*-ul) din piatră.

Cea de a doua analogie provine din descoperirea făcută în movila IV de la Independența-Murighiol, movilă ce făcea parte dintr-un aliniament bine orientat sub aspect topografic, situat pe culmea dealurilor Murighiol, la extremitatea nord-estică a horstului dobrogean⁴⁴. Ringul movilei, construit din bolovani de dimensiuni mari, lat de 1,20 m, avea diametrul interior de 9 m. În centrul ringului, într-o groapă rectangulară având colțurile rotunjite, a fost găsit mormântul nr. 2 - mormântul principal - pentru care s-a ridicat întreaga amenajare funerară distrusă de intervențiile ulterioare⁴⁵.

Oarecare similitudini găsim și în amenajarea funerară a mormântului nr. 2 de la Ceamurlia de Jos, a cărui movilă din humă de râu avea creștetul placat cu un strat subțire de pietre de forme neregulate și de mici dimensiuni⁴⁶.

În afara Dobrogei, o construcție funerară oarecum asemănătoare, cel puțin din punct de vedere al ritualului funerar, întâlnim la mormântul nr. 13 din movila de la Vânători. Aici, ringul de piatră este înlocuit cu unul construit din pământul rezultat în urma săpării gropii sepulcrale, având diametrul de 9 m. În interior, groapa rectangulară prevăzută cu treaptă era acoperită cu bârne de lemn dispuse longitudinal. Întregul complex funerar a fost apoi protejat cu o movilă mică de pământ⁴⁷.

Analogii apropiate pentru construcția funerară a mormântului nr. 2 din movila II găsim și în descoperirile făcute în movilele de la Kazanklia (mormântul nr. 18 din movila III)⁴⁸, Taraklia 2 (mormântul nr. 18)⁴⁹, Tudorovo 1 (mormântul nr. 1 din movila I)⁵⁰ și Usatovo (mormintele principale din movilele 1-2, 1-9, 1-11, 1-13 și 2-2)⁵¹.

Mormântul nr. 1 din movila III, mormânt având groapa rectangulară protejată cu bârne de lemn dispuse longitudinal, înconjurată cu un fragment de cerc (*cromleh*) din piatră își găsește analogii perfecte, în Dobrogea, în descoperirile făcute în anul 1978 în movila de la Sabangia⁵².

Morminte ale căror construcții funerare erau înconjurate de cercuri (*cromleh-uri*) din piatră sunt cunoscute și din descoperirile făcute la Gura Galbenă (movilele I și IV, gropile mormintelor nefiind acoperite cu bârne de lemn)⁵³, Purcari (movila I unde mormintele erau acoperite cu bârne de lemn dispuse transversal, precum și movilele II și III la care gropile mormintelor erau neprotejate cu bârne de lemn)⁵⁴, Ogorodnoe 1 (movila I, mormintele fiind acoperite cu bârne de lemn dispuse transversal)⁵⁵, Sărata⁵⁶, Butari (movila II)⁵⁷, Roșcani (mormântul nr. 3 din movila III a cărui groapă funerară era protejată cu bârne de lemn dispuse longitudinal și transversal)⁵⁸, Kolodistoe (movila VIII)⁵⁹, Mihailovka (mormintele nr. 2, nr. 4, nr. 6 și nr. 8 din movila III)⁶⁰, Borisovka (mormântul nr. 1 din movila VI)⁶¹, Popovka (mormântul din movila I)⁶², Marino (movilele III și XIII)⁶³, Kajos⁶⁴ și Ukrainka (movila I)⁶⁵.

Descoperiri similare au fost făcute și în movilele de la Kălugerica (mormântul nr. 4 din movila III acoperit cu bârne de lemn dispuse longitudinal)⁶⁶, Kjulevca (mormântul nr. 3 din movila I ce dispunea de groapă ovală)⁶⁷ și Tărnavă (mormintele nr. 4 - 6 din movila I)⁶⁸.

Mormântul nr. 3 din movila II - cenotaful - are analogii în Dobrogea într-o singură descoperire: este vorba de mormântul nr. 5 din movila I de la Luncavița - punctul *Drumul Vacilor*⁶⁹.

Un cenotaf este semnalat și la Galați, unde în cartierul *Dunărea*, în centrul movilei, a fost găsită o groapă de formă trapezoidală având pereții verticali, adâncă de 1,10 m, în care nu s-a găsit nimic din punct de vedere arheologic⁷⁰.

Morminte având construcții funerare asemănătoare cu cea a mormântului nr. 3 din movila II - adică având laturile protejate cu unul sau două rânduri de pietre - se întâlnesc în descoperirile făcute la Komintern⁷¹ și Sărata⁷², însă nu sunt cenotafuri ci morminte propriu-zise, cel de la Komintern fiind chiar un mormânt triplu.

Cenotafuri sunt semnalate și în movilele cercetate la Purcari (mormântul nr. 5 din movila III)⁷³, Olănești (mormântul nr. 2 în care erau depuse ritual două pietre și mormântul nr. 4 în care ritual era depus un vas datat Iamnaia; mormintele au fost dezvelite în movila VI)⁷⁴ și Cimișlia (mormântul nr. 5)⁷⁵.

Și în movila de la Târnava (mormântul nr. 2 în care s-a găsit depus ritual un vas și mormântul nr. 5 ce avea depuse ritual două vase, morminte descoperite în movila I)⁷⁶, Kălugerica (mormântul nr. 4 din movila V în care s-a găsit un vas)⁷⁷ și Placidol (mormântul nr. 5 din movila I lipsit de inventar funerar și mormântul nr. 7 din movila II în care inventarul funerar era compus dintr-un vas)⁷⁸ sunt documentate cenotafuri.

În privința ritului funerar, mormintele din movilele de la Mihai Bravu se încadrează, așa cum am arătat mai sus, în categoria F stabilită de Al. Häusler⁷⁹ și în varianta 11 după tipologia lui E.V. Iarovoi⁸⁰.

Ocrul utilizat în ritualurile funerare atât în formele sale "clasice" ("covor" mai gros sau mai subțire depus pe fundul gropii sepulcrale după săparea acesteia, sau presărat în cantitate mai mare ori mai mică deasupra scheletelor, în special în zona craniului și a toracelui), cât și sub aspectul bulgărilor sau grămăjoarelor de bulgări depuse ritual lângă schelet, este întâlnit, în Dobrogea, în descoperirile de la Cernavodă (mormântul descoperit în campania anului 1957 avea depuși, puțin mai sus de umărul drept, trei bulgărași de ocru galben, iar pe abdomen, în partea stângă, se găsea un alt bulgăre de ocru de aceeași culoare; la mormântul dezvelit în campania din 1958 bulgărașii de ocru erau depuși la picioare)⁸¹, Hagieni (mormântul descoperit în movila II avea depuși în dreptul occipitalului doi bulgărași de ocru)⁸², Adanalkioi-Constanța (ocrul era așezat în grămăjoare la craniul, la umerii și la picioarele scheletului)⁸³, Chilia-Veche (la mormântul nr. 62 bulgărele de ocru era depus lângă calcaneul drept, iar la mormântul nr. 76 acesta a fost găsit în dreptul obrazului)⁸⁴, Luncavița-punctul *Mocuța* (la mormântul nr. 8 bulgării erau depuși lângă craniu)⁸⁵, iar în punctul *Drumul Vacilor* la mormântul nr. 6 din movila I bulgării de ocru erau depuși în stânga craniului, iar la mormântul nr. 1 din movila II fiind găsiți lângă occipital⁸⁶ și Independența-Murighiol (mormintele nr. 2 și 4 din movila IV conțineau în inventarul lor funerar și bulgărași de ocru)⁸⁷.

Dintre descoperirile similare făcute în afara Dobrogei amintim pe cele de la Holboca (la spatele scheletului din mormântul nr. 17 a fost găsit un bulgăre mare de ocru roșu)⁸⁸, Valea Lupului (la mormântul nr. 5 bulgărașii de ocru erau depuși de o parte și de alta a craniului, precum și în dreptul humerusului stâng, iar mormântul nr. 10 avea bulgărașii de ocru depuși lângă mâna dreaptă)⁸⁹, Corlăteni (mormântul nr. 1 avea bulgării de ocru depuși lângă umărul și palma dreaptă)⁹⁰, Glăvăneștii Vechi (la mormântul nr. 17 din movila I, sub craniul scheletului a fost descoperită o grămăjoară de ocru roșu; mormântul nr. 7 din movila II avea bulgării depuși lângă obraz și la cotul drept)⁹¹, Balotești (bulgării de ocru au fost găsiți depuși lângă oasele faciale la mormântul nr. 4, iar la mormântul nr. 7 aceștia erau depuși lângă oasele picioarelor)⁹², Larga Jijia-Movileni (la mormântul nr. 5 bulgărele era depus sub craniu)⁹³, Prăjeni (mormântul nr. 3)⁹⁴, Smeieni (la mormintele nr. 5, nr. 12, nr. 14 și nr. 19a din faza I-a de înmormântări bulgării de ocru erau depuși în partea stângă a craniului)⁹⁵, Gurbănești (în inventarul mormântului nr. 2 din movila I ocrul era depus în dreptul coloanei vertebrale sub formă de mici grămezi, iar în umplutura gropii mormântului nr. 5 din movila II au fost găsiți bulgări mari de ocru roșu)⁹⁶, Baldovinești (la mormântul nr. 3 ocrul era depus lângă frontal, la mormântul nr. 4 lângă craniu, o bucată de ocru roșu fiind găsită lângă occipitalul mormântului nr. 13, acesta având lângă șoldul stâng și un bulgăre cu diametrul de 12 cm, iar la mormintele nr. 14 și nr. 16 bulgării de ocru au fost găsiți în apropierea craniului)⁹⁷ și Plenița (mormintele nr. 1 și nr. 2 din movila I aveau ocru depus sub formă de grămăjoare în partea stângă a scheletelor, respectiv la încheieturile membrelor superioare și la glezne, iar la mormântul nr. 1 din movila II ocrul era depus în stânga craniului, la cotul drept și la șold)⁹⁸.

În inventarul mormântului nr. 5 din movila II de la Novie Rascaeți, bulgărele de ocru roșu era depus în partea dreaptă a craniului)⁹⁹, iar mormintele nr. 5 - 6 din movila VII de la Krasnoc și mormântul nr. 3 din movila IV de la Galaja Pristan, aveau scheletele depuse în gropile sepulcrale pe un "pat" de ocru)¹⁰⁰.

Elementul principal din inventarul funerar al mormintelor din movilele de la Mihai Bravu, incluse în prima grupă, îl reprezintă obiectele de podoabă. În mormântul nr. 3 din movila I a fost descoperit, în zona cervicală, un inel de buclă spiralat, iar în mormântul nr. 4 din aceeași movilă, un inel de buclă simplu.

Inelul de buclă spiralat găsit în mormântul nr. 3, are analogii perfecte, în Dobrogea, în descoperirea făcută în mormântul nr. 89 de la Chilia Veche¹⁰¹, cel simplu, din mormântul nr. 4, fiind deocamdată singular în aria descoperirilor din zona istro-pontică.

Morminte în care au fost găsite, ca obiecte de inventar funerar, inele de buclă, simple sau spiralate, sunt cunoscute din descoperirile făcute la Vânători (mormântul nr. 13)¹⁰², Glăvăneștii Vechi (mormintele nr. 10 și nr. 12 din movila

I)¹⁰³, Broșteni¹⁰⁴, Gurbănești (mormântul nr. 2 din movila I, mormintele nr. 8, nr. 9 și nr. 12 din movila II aveau ca inventar astfel de obiecte de podoabă)¹⁰⁵, Smeieni (mormântul nr. 7 din faza a IV-a de înmormântări)¹⁰⁶, Sultana-Odaia Vlădichii¹⁰⁷, Năeni-Buzău¹⁰⁸ și Plenița (mormântul nr. 1 din movila II)¹⁰⁹.

Inelele de buclă, ca obiecte în inventarele funerare ale mormintelor, sunt semnalate și în descoperirile de la Glubokoe (mormântul nr. 26 din movila I)¹¹⁰, Nerusaj (mormântul nr. 14 din movila I)¹¹¹, Jacowica (movila IX)¹¹², Careva Moghila (mormântul nr. 9 din movila I)¹¹³, Usatovo (mormintele nr. 2 din movilele II și XI, mormântul central din movila XII și mormântul nr. 1 din movila I - 13)¹¹⁴, Sukleia (movila III)¹¹⁵, Olănești (mormântul nr. 16 din movila I)¹¹⁶ și Ogreev (mormântul nr. 6)¹¹⁷.

Astfel de obiecte de podoabă, găsite în morminte, depuse ritual ca obiecte de inventar funerar, sunt cunoscute și ca urmare a cercetărilor întreprinse la Madera (mormântul nr. 3 din movila I)¹¹⁸, Troianovo (mormântul nr. 1 din movila I)¹¹⁹ și Târnava (mormântul nr. 9 din movila I și mormântul nr. 1 din movila III)¹²⁰.

În Dobrogea, în afara mormântului nr. 3 din movila I de la Mihai Bravu, lamele de silex, depuse în morminte ca obiecte de inventar sunt cunoscute din descoperirile de la Cernavodă (la mormântul dezvelit în campania anului 1958, între cubitusul și radiusul mâinii drepte, s-a găsit o lamă de silex)¹²¹, Canlia, com. Lipnița, jud. Constanța (mormântul avea în inventarul său funerar patru lame de silex microlitice)¹²² și Luncavița - punctul *Mocuța* (mormântul nr. 15 avea depusă în stânga craniului o lamă de silex)¹²³.

Descoperiri similare sunt cunoscute din cercetările efectuate la Vânători (în mormântul nr. 10 s-au descoperit două așchii de silex de Prut)¹²⁴, Glăvăneștii Vechi (în mormântul nr. 10 din movila nr. I a fost găsită o așchie de silex lungă de 4,7 cm)¹²⁵, Suletea - Movila Carului (mormintele nr. 2 și nr. 3 aveau ca inventar lame de silex)¹²⁶, Fundeni (în inventarul mormântului se afla și un silex de culoare gri-cenușie cu urme de ocru)¹²⁷, Sendreni (mormântul poseda ca obiect de inventar, printre altele, și o mică așchie de silex de culoare gri)¹²⁸.

Lame de silex au fost găsite și în inventarele mormintelor din movilele de la Purcari (mormintele nr. 21 și nr. 38 din movila I și mormântul nr. 6 din movila II)¹²⁹, Olănești (mormântul nr. 1 din movila IV)¹³⁰, Kolodistoe (mormântul nr. 2 din movila VIII)¹³¹, Vîhvatînți (mormintele nr. 7 și nr. 16)¹³², Kazaklia (mormântul nr. 11)¹³³, Cernin (mormintele nr. 11 - 12, nr. 30, nr. 33, nr. 42, nr. 56, nr. 65, nr. 84)¹³⁴ și Krasnîi Hutor (mormintele nr. 29, nr. 37a, nr. 45, nr. 58, nr. 61, nr. 66, nr. 118 - 119, nr. 130, nr. 164)¹³⁵.

Nici pe teritoriul Dobrogei și nici în afara ei nu sunt documentate, în stadiul actual al cercetărilor, cenotafuri în care să fi fost depuse, ca obiecte de ofrandă, vase

ceramice, descoperirea făcută în mormântul nr. 3 din movila II de la Mihai Bravu, fiind deocamdată singulară.

Analogii întâlnim în descoperirile făcute la Olănești (în mormântul nr. 4 din movila VI s-a găsit depus ritual un vas)¹³⁶, Târnava (în movila I mormântul nr. 2 dispunea de un vas depus ritual ca ofrandă, iar mormântul nr. 5 de două vase)¹³⁷, Kălugerica (un vas s-a descoperit în mormântul nr. 4 din movila V)¹³⁸ și Placidol (mormântul nr. 7 din movila II având depus ca ofrandă un vas)¹³⁹.

Mărgica tubulară confecționată din tablă de cupru, găsită alături de vasul miniatural fragmentar în mormântul nr. 3 din movila II își găsește analogii pe teritoriul Dobrogei în două descoperiri: prima, provenind tot dintr-un cenotaf, a fost făcută la Luncavița - punctul *Drumul Vacilor* (mormântul nr. 5 din movila I, aici mărgica din tablă de cupru fiind singurul obiect de ofrandă)¹⁴⁰, cea de-a doua provenind din descoperirea făcută în mormântul din tumulul de la Baia, unde în dreptul palmei stângi a scheletului a fost găsit un astfel de obiect de podoabă¹⁴¹.

Analogii pentru mărgica confecționată din tablă de cupru găsim și în descoperirile făcute la Târpești (deasupra încheieturii mâinii drepte a scheletului din mormântul nr. 1 s-a găsit o astfel de podoabă)¹⁴², Răcăciuni (în mormântul cercetat aici au fost descoperite două mărgice tubulare aflate în stare fragmentară)¹⁴³, Sendreni (în inventarul mormântului erau patru astfel de obiecte de podoabă)¹⁴⁴, Brăilița (mărgice tubulare din foaie de cupru s-au descoperit în inventarele mormintelor nr. 3 și nr. 8 - 10)¹⁴⁵ și Râmnicelu (mărgica din foaie de cupru se afla depusă între palmele scheletului)¹⁴⁶.

B) Grupa mormintelor ce aveau groapa săpată în mantalele movilelor. Ne referim la mormintele nr. 2, nr. 5 - 6, nr. 8 din movila I, mormântul nr. 4 din movila II și mormântul nr. 2 din movila III.

- Gropile mormintelor incluse în această grupă erau de formă ovală.

- Toate scheletele aparținând mormintelor acestei grupe erau în poziție chircită moderat, trei pe partea dreaptă (mormântul nr. 8 din movila I, mormântul nr. 4 din movila II și mormântul nr. 2 din movila III), celelalte pe partea stângă (mormintele nr. 2, nr. 5 - 6 din movila I).

- În ceea ce privește poziția membrelor superioare, la această grupă, în două cazuri (mormintele nr. 2 și nr. 5 din movila I) acestea erau puternic îndoite din coate și aduse cu palmele în dreptul feței, la alte trei morminte (nr. 6 și nr. 8 din movila I și nr. 2 din movila III) brațul aferent părții pe care scheletul era chircit se afla întins de-a lungul corpului, celălalt fiind îndoit din cot și adus cu palma în dreptul feței ori pe abdomen, mormântul nr. 4 din movila II având membrele superioare îndoite din coate și aduse cu palmele în dreptul pieptului.

Luând în considerație poziția membrilor superioare, mormintele nr. 2 și nr. 5 din movila I se încadrează în varianta 42 după tipologia întocmită de E.V. Iarovoi¹⁴⁷, mormintele nr. 6 și nr. 8 din movila I în varianta 46¹⁴⁸, mormântul nr. 2 din movila III în varianta 41¹⁴⁹, iar mormântul nr. 4 din movila II în varianta 44 a aceleiași tipologii¹⁵⁰.

Mormintele nr. 2 și nr. 5 din movila I se circumscriu, prin poziția membrilor superioare, și categoriei D din tipologia lui Al. Häusler¹⁵¹.

- S-a constatat că poziția membrilor inferioare era relativ constantă: femurele erau dispuse în unghi drept sau ascuțit față de coloana vertebrală, tibiile fiind paralele cu femurele ori plasate în unghiuri ascuțite față de acestea.

- Doar în două cazuri, mormintele nr. 2 și nr. 8 din movila I, pe oasele scheletului, în special în zona craniului, s-au observat urme de ocră roșu. Pe oasele scheletelor celorlalte morminte ocră lipsea.

- Jumătate din mormintele incluse în această categorie sunt orientate spre sectorul nordic: mormintele nr. 5 - 6 din movila I către nord-est, iar mormântul nr. 2 din aceeași movilă către nord. Mormântul nr. 4 din movila II și mormântul nr. 2 din movila III sunt orientate către est, iar mormântul nr. 8 din movila I către sud.

- Două din mormintele acestei categorii dispuneau de inventar funerar: în pământul de umplură al gropii mormântului nr. 5 din movila I s-a găsit o lamă de silex fragmentară, iar în mormântul nr. 4 din movila II, în dreptul bărbiei, a fost depus ca ofrandă un vas ceramic.

Dacă analizăm mormintele din movilele de la Mihai Bravu incluse în cea de-a doua grupă, observăm că prezintă atât elemente de analogie cât și deosebiri evidente față de celelalte descoperiri din Dobrogea și din afara ei.

În actualul stadiu al documentării, mormintele cu și fără ocră din cea de-a doua grupă din movilele de la Mihai Bravu, ale căror gropi sepulcrale, de formă ovală, au fost practicate după înălțarea movilelor, își găsesc analogii în Dobrogea în descoperirile făcute la Chilia Veche¹⁵², Nalbant¹⁵³, și Luncavița - punctele *Drumul Vacilor* și *Mocuța*¹⁵⁴.

Descoperiri similare cunoaștem la Holboca¹⁵⁵, Valea Lupului¹⁵⁶, Glăvănești Vechi (movilele I și II)¹⁵⁷, Giurcani (movilele I și II)¹⁵⁸, Galați - cartier *Dunărea*¹⁵⁹, Baldovinești¹⁶⁰, Brăilița¹⁶¹, Râmnicelu¹⁶², Roșiori¹⁶³, Horia-Făurei¹⁶⁴, Smeieni¹⁶⁵, Sultana¹⁶⁶ și Gurbănești¹⁶⁷.

Și în movilele de la Olănești¹⁶⁸, Purcari¹⁶⁹, Novie Rascaei¹⁷⁰, Frunzeni¹⁷¹, Mândrești¹⁷², Ogreev¹⁷³, Gura Galbenă¹⁷⁴, Ecaterinovka¹⁷⁵, Parcani¹⁷⁶ și Ternovka¹⁷⁷ sunt atestate morminte ale căror gropi funerare au fost practicate după ce acestea fuseseră ridicate.

Morminte secundare sunt semnalate și în movilele de la Carevbrod¹⁷⁸, Madara¹⁷⁹, Kălugerica¹⁸⁰, Tămava¹⁸¹, Placidol¹⁸², Zcglarci-Orljak¹⁸³ și Goran-Slatina¹⁸⁴.

În Dobrogea, în afara mormintelor nr. 2 și nr. 8 din movila I pe ale căror schelete, în special în zona craniului, s-au observat urme de ocru roșu, morminte la care a fost utilizat același ritual funerar sunt cunoscute din descoperirile de la Chilia Veche (mormintele nr. 8 - 9, nr. 28, nr. 70, nr. 73 - 74, nr. 81 și nr. 84)¹⁸⁵.

Descoperiri similare sunt atestate la Holboca (mormintele nr. 34, nr. 37, nr. 42 și nr. 44)¹⁸⁶, Glăvăneștii Vechi (mormintele nr. 1 - 2, nr. 4, nr. 8, nr. 14 din movila I și mormintele nr. 6 și nr. 10 din movila II)¹⁸⁷, Baldovinești (mormintele nr. 14 și nr. 16)¹⁸⁸, Brăilița (mormintele nr. 1, nr. 6 și nr. 17 - 19)¹⁸⁹ și Gurbănești¹⁹⁰.

Principalul element din inventarele funerare ale acestor morminte îl reprezintă vasul ceramic descoperit în mormântul nr. 4 din movila II.

Vase ceramice, ca elemente de inventar funerar, depuse în morminte ale căror gropi sepulcrale au fost practicate în mantalele movilelor, sunt cunoscute în Dobrogea prin intermediul descoperirilor făcute la Chilia Veche (mormintele nr. 9, nr. 27, nr. 70, nr. 73 din movila I și mormântul nr. 3 din movila II)¹⁹¹ și Luncavița - punctul *Mocuța* (mormântul nr. 6)¹⁹².

La Holboca (mormintele nr. 8, nr. 34 - 35)¹⁹³, Vânători (mormintele nr. 6 și nr. 14)¹⁹⁴, Glăvăneștii Vechi (mormintele nr. 7, nr. 11-12 din movila I și mormântul nr. 4 din movila II)¹⁹⁵, Horia-Făurei¹⁹⁶, Râmnicelu (mormântul nr. 10)¹⁹⁷, Baldovinești (mormintele nr. 8 - 9 și nr. 16 - 17)¹⁹⁸, Smeieni (mormântul nr. 7)¹⁹⁹ și Giurcani (mormântul nr. 2 din movila II)²⁰⁰ sunt atestate morminte ulterioare înălțării movilelor, în al căror inventar funerar au fost găsite, printre altele, și vase ceramice.

Descoperiri similare sunt cunoscute, ca urmare a cercetărilor efectuate, și la Purcari (mormintele nr. 14, nr. 16, nr. 23 și nr. 28 din movila I, mormântul nr. 9 din movila II și mormântul nr. 9 din movila III)²⁰¹ și Olănești (mormântul nr. 2 din movila XIII)²⁰².

De asemenea, la Madara, în movilele I și III, sunt semnalate morminte secundare ce aveau, ca obiecte de inventar funerar, vase ceramice depuse în dreptul mâinilor²⁰³.

Inventarul funerar al mormintelor de la Mihai Bravu, incluse în grupa a doua, este completat cu fragmentul de lamă de silex găsit în umplutura gropii funerare a mormântului nr. 5 din movila I.

În Dobrogea, analogii pentru inventarul mormântului nr. 5 din movila I găsim în descoperirile făcute la Sarichioi (inventarul mormântului nr. 1 conținea și

un vârf de silex retușat)²⁰⁴ și Luncavița - punctul *Mocuța* (în pământul de umplutură al gropii mormântului nr. 7 s-a găsit un fragment dintr-o lamă de silex)²⁰⁵.

Morminte secundare ce aveau în inventarul lor funerar și lame de silex sunt cunoscute și din descoperirile de la Glăvăneștii Vechi (mormântul nr. 4 din movila I avea depusă lângă craniu o lamă de silex)²⁰⁶, Brăilița (la mormântul nr. 9 a fost găsită lângă brațul stâng o lamă de silex ușor curbată, iar în mormântul nr. 10 lama de silex arcuită era depusă lângă mâna stângă)²⁰⁷ și Gurbănești (două lame de silex făceau parte din inventarul mormântului nr. 8 din movila II)²⁰⁸.

Mormintele nr. 17 și respectiv nr. 3 - 4 din movilele I și V de la Purcari, conțineau în inventarele lor funerare și lame de silex²⁰⁹.

De ritualurile funerare trebuie să fie legate și descoperirile făcute în movilele I și III. Ne referim la vatra calcinată la roșu din movila I și la vasele ceramice depuse ca ofrandă în mantalele movilelor I și III.

În Dobrogea, descoperiri similare sunt cunoscute din cercetările efectuate la Luncavița - punctul *Mocuța*. Aici, în marginile estică și sudică ale movilei au fost descoperite două vetre, de formă aproximativ ovală, calcinate la roșu. Prima avea dimensiunile de 0,40/0,28 m și grosimea stratului de arsură cuprinsă între 8 și 10 cm, cea de a doua, mai mare, măsura 1,55/1,15 m, grosimea stratului de arsură fiind cuprinsă între 15 și 20 cm, ceea ce denotă o folosire mai îndelungată a ei²¹⁰.

Vetre utilizate în ritualurile funerare sunt documentate și ca urmare a săpăturilor efectuate în movilele de la Grivița. În movila 314 au fost descoperite două vetre: prima, cu diametrul de 60 cm, era situată în colțul sudic al mormântului nr. 3 (mormânt principal), cea de a doua, având un diametru de 70 cm și grosimea stratului de arsură de 7 cm, era situată la baza movilei, pe latura vestică a acesteia, la 13 m de centru²¹¹. O a treia vatră a fost găsită în movila 315. Situată lângă colțul de sud-est al gropii mormântului principal (mormântul nr. 2), avea diametrul de 70 cm²¹².

Și în movila cercetată pe *Dealul Cetății* de la Corlăteni este semnalată o vatră găsită la nivelul antic al solului, având în jurul ei câteva fragmente ceramice atribuite inițial culturii Gorodsk-Usatovo²¹³.

În stadiul actual al documentării descoperirile făcute în movilele I și III - vase ceramice puse ca ofrandă în apropierea mormintelor având gropile funerare săpate de la nivelul antic de călcare, în pământul de umplutură al mantalelor movilelor au deocamdată o singură analogie în Dobrogea: movila II de la Luncavița - punctul *Drumul Vacilor*²¹⁴.

O descoperire similară este semnalată la Glăvănești Vechi (movila II), unde vasul ceramic depus ca ofrandă în mantaua movilei a fost găsit la 0,12 cm adâncime și atribuit ipotetic mormântului nr. 2, considerat de către descoperitori drept un mormânt cu ocră²¹⁵.

În movila de la Balotești, în preajma mormântului nr. 7, în partea de sud a acestuia, au fost găsite mai multe fragmente ceramice provenite de la un vas din pastă fină, de culoare brună, spart ritual în timpul ceremoniei funerare²¹⁶. Tot în această movilă, la sud de mormântul nr. 9, ce avea, ca și mormântul nr. 7, groapă rectangulară, colțurile fiind ușor rotunjite, a fost descoperit un fragment ceramic provenind de la un vas lucrat din pastă grosieră, de culoare neagră în interior și gălbuie la suprafața exterioară, spart ritual²¹⁷.

Atât mormântul nr. 7 cât și mormântul nr. 9 sunt datate în perioada bronzului timpuriu²¹⁸.

La Măcișeni, com. Corni, jud. Galați, la baza movilei nr. 282 (nesăpată integral) a fost găsit un grup de fragmente ceramice din care s-a reconstituit un vas-borcan care, după formă și ornament, se plasează în perioada bronzului timpuriu, având afinități în ceea ce privește compoziția pastei, cu aspectul cultural Bogdănești²¹⁹.

Autorul cercetărilor de la Stoicani pune, în legătură cu mormintele cu ocră dezvelite aici, un fragment ceramic pictat, dintr-o fază tripoliană târzie, găsit în preajma acestora²²⁰.

De asemenea, în movila II de la Gurbănești, în partea ei sudică, sunt semnalate fragmente ceramice lucrate cu mâna, din pastă făinoasă având culoare galben-brună, fără a se specifica însă cărei etape îi aparțin din punct de vedere cronologic²²¹.

Fragmente ceramice au fost găsite și în movila de pe Dealul Cetății de la Corlăteni. Inițial au fost atribuite culturii Gorodsk-Usatovo și puse în legătură cu înmormântarea principală²²². Ulterior din aceste fragmente ceramice s-a reconstituit o cupă cu picior lobat, decorată cu impresiuni șnurate, aparținând din punct de vedere cronologic perioadei Schneckenberg B²²³.

Și în mantaua movilei I de la Plenița au fost găsite fragmente ceramice aparținând culturii Coțofeni²²⁴.

Vase ceramice descoperite în mantalele movilelor, depuse ca ofrandă, sunt cunoscute și ca urmare a cercetărilor efectuate la Novie Rascați (movila I)²²⁵, Purcari (movila II)²²⁶ și Olănești (movilele VI și XIII)²²⁷.

Vasele descoperite în movilele I și III se circumscriu următoarelor forme:

- *Castron* (inv. nr. 43.240), formă tronconică, ușor convexă în partea superioară, având marginea dreaptă, rotunjită, baza plată fiind ușor profilată. Este lucrat cu mâna din pastă de culoare cenușie, cu pete negre și cărămizii la exterior,

miezul fiind cenușiu-închis. Ca degresanți s-au utilizat nisip cu bobul mare și calcar pisat. Pasta este omogenă, compactă, bine arsă, aspră la pipăit. Datorită modelării stângace, forma sa este asimetrică. Dimensiunile vasului sunt următoarele: I = 8,8 cm; DG = 12,5 cm; DM = 12,8 cm; DB = 7,0 cm (Pl. V/3).

- *Vas-borcan* (inv. nr. 43.756) compus din două părți distincte: partea superioară având gâtul înalt tronconic și buza dreaptă, ușor răsfrântă la exterior, și partea inferioară, ușor ovoidală, fixată pe o bază plată. Umărul și marginea vasului sunt foarte atent marcate. Diametrul maxim se află în regiunea umerilor. Este modelat cu mâna din pastă cenușie-închis cu pete castaniu-deschis spre cărămiziu, miezul având în spărtură culoare neagră. Ca degresanți, alături de nisip, s-au folosit microprundișuri și calcar pisat. Pasta, omogenă, compactă, bine arsă, nu este prea aspră la pipăit. Deoarece a fost modelată stângaci are formă asimetrică. Vasul are următoarele dimensiuni: I = 11,3 cm; DG = 11,1 cm; DM = 11,1 cm; DB = 7,2 cm (Pl. V/2).

A fost descoperit în movila I în apropierea mormântului nr. 3.

- *Ulcică* (inv. nr. 42.238) având profilul ușor curbat, gura largă, buza dreaptă, rotunjită, este *strânsă*, diametrul maxim fiind plasat în regiunea centrală a vasului. Modelat cu mâna din pastă cărămizie, miezul are în spărtură culoarea cenușiu-închis. Este grosier lucrată, cu amestec de nisip, calcar pisat și microprundișuri, pasta neomogenă, pereții groși, denvelați, bine arși, aspri la pipăit. Are următoarele dimensiuni: I = 8,1 cm; DG = 9,4 cm; DM = 11,5 cm; DB = 10,1 cm.

Vasul a fost găsit în movila I în apropierea mormântului nr. 4.

- *Vas-pâlnie* (inv. nr. 42.941) alcătuit din două părți distincte: partea superioară având gâtul înalt, tronconic, buza rotunjită, ușor evazată la exterior poartă un decor realizat din creștături dispuse oblic. Umărul vasului este bine marcat. Partea inferioară, tronconică, se sprijină pe o bază plată, ușor profilată. A fost modelat cu mâna din pastă cenușiu-închis de bună calitate, având în spărtură miezul de culoare neagră. În pastă s-au amestecat, ca degresanți, nisip cu bobul fin și calcar pisat. Vasul a fost introdus într-o emulsie de lut fin, bej-gălbui, ceea ce conferă pereților un aspect moale la pipăit. La exterior poartă urme de lustru. Dimensiunile vasului sunt următoarele: I = 11,4 cm; DG = 9,3 cm; DM = 11,0 cm; DB = 5,6 cm.

A fost descoperit în movila II în apropierea mormântului nr. 1.

- *Amforetă* (inv. nr. 43.239) compusă din două părți distincte: partea superioară având gâtul înalt, tronconic, buza fiind rotunjită, umărul atent marcat și partea inferioară, globulară, sprijinită pe o bază plată. În regiunea diametrului maxim este prevăzută cu două apucători perforate orizontal. Este modelată cu mâna din pastă de calitate superioară, de culoare castaniu-deschis cu pete mai închise la exterior, în spărtură miezul fiind negru. Ca degresanți s-au utilizat nisip fin și calcar

pisat. Vasul a fost introdus într-o emulsie de lut fin, moale la pipăit. Suprafața exterioră prezintă ușoare urme de lustru. Dimensiunile vasului sunt următoarele: I = 10,4 cm; DG = 7,9 cm; DM = 11,5 cm; DB = 4,7 cm.

A fost descoperită în apropierea mormântului nr. 7 din movila I.

Vasele ceramice descoperite în movilele I și III atât prin tehnica de lucru și compoziția pastei, cât și prin forme se circumscriu în aria culturii Cernavodă II.

Castronul are analogii în descoperirile făcute în marea necropolă de la Brăilița²²⁸, la Rasa, pe malul bălții Gălățui²²⁹ și în așezările de la Folotești²³⁰ și Cernavodă²³¹. La Novie Rascaeți în movila I, depus ca ofrandă în pământul de umplură al acesteia, s-a găsit un vas asemănător ca formă și dimensiuni, cu cel de la Mihai Bravu²³². Alte analogii găsim la Olănești (mormântul nr. 14 din movila I, mormântul nr. 3 din movila II și mormântul nr. 1 din movila IV)²³³, Nerusaj (mormântul nr. 10 din movila X)²³⁴ și Ogorodnoe (mormântul nr. 15 din movila I-1)²³⁵, datate Iamnaia sau post Iamnaia.

Cu analogii în aria culturilor Cernavodă II²³⁶ și Folotești²³⁷, vasul-borcan are similitudini în descoperirile făcute la Olănești (mormintele nr. 5, nr. 11 și nr. 4 din movilele V, XIII și respectiv XV)²³⁸, Gura Galbenă (mormântul nr. 11 din movila II)²³⁹, Parkany²⁴⁰, Vestanovska (mormântul nr. 12 din movila VII)²⁴¹, Ogorodnoe (mormântul nr. 14 din movila II-1)²⁴² și Osakarevka (mormântul nr. 12 din movila II)²⁴³, încadrate din punct de vedere cronologic culturii Iamnaia ori unei perioade ulterioare acesteia.

Ulcica are analogii aproximative la Brăilița²⁴⁴, Jackowica (mormântul nr. 1 din movila LXV)²⁴⁵, Marino (movila I)²⁴⁶ și Olănești (mormântul nr. 6 din movila VIII)²⁴⁷.

Amforeta, vădind puternice tradiții usatoviene, își găsește cele mai perfecte analogii la Krasnîi Hutor în descoperirea din mormântul nr. 56²⁴⁸.

Forme oarecum asemănătoare, realizate însă mult mai stângaci, întâlnim în descoperirile de la Brăilița²⁴⁹, precum și în cele de la Cernavodă²⁵⁰, Folotești²⁵¹ și Stoicani²⁵², spre deosebire de acestea din urmă vasul descoperit în movila I de la Mihai Bravu nefiind decorat.

Vasul-pâlnie găsit în movila III are analogii, în privința formei nu și a decorului, la Brăilița²⁵³ și Mircea Vodă - Ialomița, punctul *Movila Albă*²⁵⁴, iar în ceea ce privește atât forma cât și decorul, are numeroase similitudini la Cernavodă²⁵⁵, Folotești²⁵⁶ și Stoicani²⁵⁷.

Vase asemănătoare sunt semnalate și în descoperirile de la Sofievka (mormântul nr. 2 din movila I)²⁵⁸, Novie Rascaeți (mormântul nr. 1 din movila II)²⁵⁹ și Olănești (mormântul nr. 3 din movila I având groapă rectangulară protejată

cu bârne de lemn dispuse transversal și mormântul nr. 8 din movila XIII)²⁶⁰, încadrate din punct de vedere cronologic Iamnaia sau post Iamnaia.

Vasul miniatural găsit în stare fragmentară în mormântul nr. 3 din movila II (cenotaful), are analogii în privința formei, nu și a decorului, cu descoperirile făcute la Vânători (mormântul nr. 11)²⁶¹ și Olănești (mormântul nr. 2 din movila VIII)²⁶², iar vasul din inventarul funerar al mormântului nr. 4 din aceeași movilă, își găsește similitudini aproape perfecte, atât pentru formă cât și pentru decor, în descoperirile de la Olănești (mormântul nr. 2 din movila XIII)²⁶³, Velnaia Schlucht²⁶⁴, Mihailovka (mormântul nr. 4 din movila II)²⁶⁵ și Grușevka (mormântul nr. 2 din movila I-1)²⁶⁶, descoperiri încadrate în cultura catacombelor.

Prin anumite caracteristici ale ritului și ritualului funerar - gropi rectangulare având colțurile rotunjite, protejate cu bârne de lemn dispuse longitudinal, poziția dorsală a scheletelor, prezența ocrului depus în morminte, fie ca ofrandă sub formă de bulgărași, fie presărat pe fundul gropii sepulcrale - în chip de "covor" - și într-o cantitate mai mare ori mai mică deasupra scheletelor, prezența în inventarele funerare a inelelor de buclă, mormintele incluse în prima grupă se circumscriu perioadei de sfârșit a culturii Iamnaia. În sprijinul acestei afirmații vin și amenajările funerare complexe ale mormintelor nr. 2 din movila II și nr. 1 din movila III, întâlnite în numeroase descoperiri făcute în stepele nord-pontice și atribuite perioadei finale a culturii Iamnaia. Deasemenea, analogiile pentru vasele ceramice găsite depuse ca ofrandă în mantalele movilelor, analogii cu unele descoperiri din mormintele de la Brăilița și din aria culturilor Cernavodă II și Folotești final, confirmă plasarea din punct de vedere cronologic a acestor morminte în orizontul cultural care în sud-estul României ilustrează ultima etapă a perioadei de tranziție la epoca bronzului.

Mormintele incluse în cea de-a doua categorie, morminte caracterizate prin poziția chircită a scheletelor, în care ocrul se găsește în cantitate redusă sau lipsește cu desăvârșire și din inventarul cărora face parte vasul descoperit în mormântul nr. 4 din movila II, vas ce are analogii aproape perfecte în cultura catacombelor, aparțin din punct de vedere cronologic etapei finale a bronzului mijlociu ori perioadei de început a bronzului târziu.

Prin informațiile noi pe care le furnizează, mai ales în privința ritualurilor funerare, cercetările efectuate în movilele de la Mihai Bravu reprezintă un punct de plecare și de sprijin pentru viitoarele cercetări privind înmormântările cu ocrul, nu numai pe teritoriul Dobrogei, ci și în afara ei.

- ★ O succintă prezentare a cercetărilor de la Mihai Bravu a fost făcută la cea de-a XXIII-a sesiune anuală de rapoarte de săpături arheologice, Sibiu, 17 - 18 martie 1989, v. I. Vasiliu, *Săpăturile de salvare de la Mihai Bravu (jud. Tulcea)*. În programul sesiunii titlul era trecut eronat: *Așezarea din epoca bronzului din localitatea Mihai Bravu, județul Tulcea*.
1. *Zona de vărsare a Dunării. Monografie hidrologică*, Ed. Academiei, București, 1963; *Geografia României*, vol. I, Ed. Academiei, București, 1965; *Geografia văii Dunării românești*, Ed. Academiei, București, 1960; C. Brătescu, *Pământul Dobrogei, în Dobrogea. Cincizeci de ani de vatră românească*, pp. 45, 53, 57; Gr. Dănescu, *Dicționarul geografic statistic și istoric al județului Tulcea*, București, 1896, p. 20.
 2. *Geografia României*, vol. I, Ed. Academiei, București, 1965; C. Brătescu, *op. cit.*, pp. 53, 57.
 3. Mormântul aparținând feudalismului timpuriu va fi publicat de Gh. Mănușu-Adameșteanu.
 4. De-a lungul timpului movilele cercetate în campaniile din anii 1987 - 1988 au suferit numeroase intervenții, ultimele datând din perioada celui de-al doilea război mondial. În movilele I și III au fost găsite cărămizi cu dimensiunile de 0,24/0,12/0,6 m la adâncimi cuprinse între 1,00 și 1,25 m. Cărămida descoperită în movila I avea incizată, după ardere, o reprezentare asemănătoare rozei vânturilor.
 5. Și aceste morminte vor fi publicate de Gh. Mănușu-Adameșteanu.
 6. Al. Häusler, *Die Gräber der älteren Ockergrabkultur zwischen Dnepr und Karpaten*, Berlin, 1976, fig. 1/F.
 7. E.V. Iarovoi, *Drevneisie skotovodceskie plemena Jugozapada SSSR*, Chișinău, 1985, p. 38, fig. 2/11.
 8. D. Berciu, S. Morintz, SCIV 4, 1953, 1 - 2, pp. 126 - 127; D. Berciu, *Din istoria Dobrogei*, vol. I, București, 1965, p. 53; S. Morintz, *Pontica V*, 1972, pp. 54 - 55; idem, *Contribuții la istoria tracilor timpurii*, vol. I, Ed. Academiei, București, 1978, p. 90; E. Comșa, *Pontica XI*, 1978, pp. 20 - 21.
 9. Cercetări G. Simion, 1978, raportul fiind prezentat la a XIII-a sesiune anuală de rapoarte, Oradea, 1979.
 10. E. Lăzăr, *Mormintele tumulare de la Nalbant, județul Tulcea*, comunicare ținută la cea de-a XXIII-a sesiune anuală de rapoarte, Sibiu, 17 - 18 martie 1989.
 11. Cercetări inedite, v. G. Simion, *Peuce X*, 1991, p. 38, nota 1.
 12. I. Vasiliu, *Mormintele cu ocră de la Luncavița - movila Mocuța*, *Peuce XI* (sub tipar).
 13. D. Berciu, S. Morintz, *op. cit.*, p. 127; D. Berciu, *op. cit.*, pp. 53; S. Morintz, *op. cit.*, p. 55; idem, *op. cit.*, p. 90.
 14. E. Comșa, SCIVA 38, 1987, 4, pp. 369, 372.
 15. M. Petrescu-Dîmbovița, SCIV 1, 1950, 2, p. 112.
 16. M. Brudiu, SCIVA 36, 1985, 3, p. 238.
 17. M. Dinu, *Preistoria Alpina* 10, 1974, Trento, p. 264; idem, *Actes du IIe*

- Congres International de Thracologie, vol I, București, 1980, p. 38.
18. N. Harțușche, F. Anastasiu, *Brăilița. Așezări și cimitire omenesti datând din epoca neolitică până în pragul orânduirii feudale*, Brăila, 1968, pp. 41, 44.
 19. D.V. Rosetti, *Materiale VI*, 1959, pp. 793, 796, 798.
 20. N.I. Simache, V. Tedorescu, *Materiale VIII*, 1962, p. 276.
 21. S. Morintz, B. Ionescu, *SCIV* 19, 1968, 1, p. 114.
 22. *SCIV* 3, 1952, p. 165.
 23. C.S. Nicolăescu-Plopșor și colab, *SCIV* 2, 1951, 1, p. 275.
 24. *ibidem*.
 25. E.V. Iarovoi, *Kurganîi epolita - epohi bronzii nisnego podnestroviia*, Chișinău, 1990, pp. 139, 170 - 171.
 26. N.A. Kietraru, V.P. Haheu, *Cocîtiânskie kurganîi*, în *Arheologicheskie isledovaniia v Moldavii v 1985*, Chișinău, 1990, pp. 62, 64, 67.
 27. V.S. Beileku, *Arheologicheskie isledovaniia v Moldovii v 1985*, Chișinău, 1990, pp. 40, 44, fig. 3/8; 5/4.
 28. V.A. Dergacev, I.V. Manzura, *Pogrebalnie compexii pozdnego Tripoliia*, Chișinău, 1991, p. 136, fig. 85/1; Al. Häusler, *op. cit.*, p. 101, fig. 25/1 - 3, 5, 7 - 8.
 29. V.A. Dergacev, I.V. Manzura, *op. cit.*, pp. 51 - 52, fig. 38/1.
 30. Al. Häusler, *op. cit.*, pp. 102 - 103, fig. 26/4, 9/11, 14/16.
 31. *ibidem*, p. 107, fig. 29/13.
 32. *ibidem*, pp. 109 - 110, fig. 32/1 - 2, 5.
 33. V.A. Dergacev, *Pamiatniki epohu bronzii*, Chișinău, 1973, p. 53, fig. 13.
 34. V.S. Beileku, *op.cit.*, pp. 35, 43, fig. 3/3 ; 5/1, 3.
 35. V.A. Dergacev, I.V. Manzura, *op. cit.*, p. 48, fig. 35/9
 36. V. S. Beileku, *op.cit.*, p. 38, fig. 3/7
 37. I. Panaiotov, *Iamnata kultura v Bîlgarskite zemi*, Sofia, 1989, p. 75, fig. 23.
 38. *ibidem*, p. 82, fig.29.
 39. *ibidem*, pp. 111 - 112, fig. 85; 88.
 40. *ibidem*, pp. 123 - 124, fig. 113.
 41. *ibidem*, pp. 130 - 131, fig. 123.
 42. *ibidem*, p. 140, fig. 132; 135.
 43. *ibidem*, pp. 95 - 98, fig. 64; 71.
 44. D. Popescu, *SCIV*, 3, 1952, pp. 272 - 274, fig. 23; 25.
 45. G. Simion, *op. cit.*, p. 34.
 46. *ibidem*, p. 34, pl. II; III/2.
 47. D. Berciu, S. Morintz, *op. cit.*, pp. 126 - 127; D. Berciu, *op. cit.*, p. 54; S. Morintz, *op. cit.*, p. 55.
 48. M. Brudiu, *op. cit.*, pp. 237 - 238, fig. 1A.
 49. V.A. Dergacev, I.V. Manzura, *op. cit.*, pp. 44 - 46, fig. 33.
 50. *ibidem*, p. 48, fig. 36.
 51. *ibidem*, p. 73, fig. 52/I.
 52. *ibidem*, pp. 91 - 92, 99 - 100, 102, 107, 111, fig. 58/8; 63/1; 64/4; 68/5; 71/6.
 53. v. supra nota 9.
 54. V.A. Dergacev, *op. cit.*, pp. 17 - 19.
 55. E.V. Iarovoi, *op. cit.*, pp. 41 - 114, fig. 17; 38; 45.
 56. V.A. Dergacev, I.V. Manzura, *op. cit.*, pp. 51 - 52, fig. 38/1.
 57. *ibidem*, p. 55, fig. 38/5.
 58. *ibidem*, pp. 61 - 62, fig. 41/7.
 59. *ibidem*, pp. 63 - 64, fig. 43/4.
 60. Al. Häusler, *op. cit.*, p. 113, fig. 18/2.
 61. *ibidem*, p. 93, fig. 19/1 - 4.

62. *ibidem*, p. 105, fig. 28/3a.
63. *ibidem*, p. 139, fig. 37/5.
64. *ibidem*, pp. 141 - 142, fig. 39/1, 4.
65. *ibidem*, p. 143, fig. 40/12.
66. *ibidem*, p. 144, fig. 41/2.
67. I. Panaiotov, *op. cit.*, p. 74, fig. 23.
68. *ibidem*, p. 81, fig. 29.
69. *ibidem*, p. 89, fig. 34.
70. I. Vasiliu, *Noi informații privind epoca bronzului în nordul Dobrogei. Moveile funerare de la Luncavița - punctul Drumul Vacilor*, Peuce XI (sub tipar).
71. M. Brudiu, *op. cit.*, p. 242, fig. 1B.
72. Al. Häusler, *op. cit.*, p. 140, fig. 38/12.
73. V.A. Dergacev, I.V. Manzura, *op. cit.*, p. 55, fig. 38/5.
74. E.V. Iarovoi, *op. cit.*, p. 110, fig. 47/6.
75. *ibidem*, pp. 172 - 176, fig. 77/3; 78/2.
76. V.A. Dergacev, *op. cit.*, p. 25.
77. I. Panaiotov, *op. cit.*, pp. 85 - 87, fig. 34.
78. *ibidem*, p. 78, fig. 25.
79. *ibidem*, pp. 104 - 105, fig. 60.
80. Al. Häusler, *op. cit.*, fig. 1/F.
81. E.V. Iarovoi, *op. cit.*, p. 38, fig. 2/11.
82. D. Berciu, S. Morintz, *Materiale VII*, 1961, p. 53.
83. N. Harțuche, *Pontica IV*, 1971, p. 260.
84. E. Comșa, *op. cit.*, p. 22.
85. I. Vasiliu, *Cercetări arheologice în Delta Dunării. Mormintele cu ocră de la Chilia Veche*, Peuce XI (sub tipar).
86. v. supra nota 12.
87. v. supra nota 69.
88. G. Simion, *op. cit.*, p. 34.
89. E. Comșa, *Thraco-Dacica* 6, 1985, 1 - 2, p. 148.
90. M. Dinu, *Materiale III*, 1957, p. 174; *idem*, *Materiale V*, 1959, p. 251.
91. D. Tudor și colab., *SCIV* 4, 1953, 1 - 2, p. 411.
92. E. Comșa, *op. cit.*, p. 376; *idem*, *SCIVA* 36, 1985, 4, p. 342.
93. C. Buzdugan, V. Bobi, N. Cernea, *SCIVA* 38, 1987, 3, p. 227.
94. I. Nestor și colab., *SCIV* 3, 1952, p. 55.
95. N. Ursulescu, P. Sadurschi, *Hierasus VI*, 1986, p. 16.
96. N.I. Simache, V. Teodorescu, *op. cit.*, p. 276.
97. D.V. Rosetti, *op. cit.*, p. 793.
98. N. Harțuche, F. Anastasiu, *op. cit.*, pp. 41 - 42, 44 - 46.
99. D. Berciu și colab., *SCIV* 2, 1951, 1, p. 239; *SCIV* 3, 1952, p. 165.
100. E.V. Iarovoi, *op. cit.*, p. 34.
101. Al. Häusler, *op. cit.*, p. 88, fig. 13/14 - 16.
102. v. supra nota 84.
103. M. Brudiu, *op. cit.*, p. 239, fig. 3/2.
104. I. Nestor și colab., *SCIV* 2, 1951, 1, p. 64; *idem*, *SCIV* 1, 1950, 1, pp. 28 - 29; E. Comșa, *op. cit.*, pp. 372, 374, fig. 11/1; 12/3.
105. M. Petrescu-Dîmbovița, *op. cit.*, p. 117, fig. 1d.
106. D.V. Rosetti, *op. cit.*, p. 798, fig. 15/2.
107. N.I. Simache, V. Teodorescu, *op. cit.*, p. 279.
108. S. Morintz, B. Ionescu, *op. cit.*, p. 116.
109. Al. Vulpe, V. Drâmboicianu, *SCIVA* 32, 1981, 2, pp. 176 - 177, fig. 8/4.
110. *SCIV* 3, 1952, p. 164, fig. 21.

111. Al. Häusler, *op. cit.*, p. 108, fig. 29/12.
112. *ibidem*, p. 109, fig. 31/4.
113. *ibidem*, p. 116, fig. 21/6.
114. *ibidem*, p. 92, fig. 20/8.
115. V.A. Dergacev, I.V. Manzura, *op. cit.*, pp. 102, 107, 114, fig. 63/3; 68/6 - 8; 72/16; Z.F. Patakova, *Usatov-koeposelelenie i moghilniki*, Kiev, 1979, p. 73, fig. 30/10.
116. V.A. Dergacev, I.V. Manzura, *op. cit.*, p. 71, fig. 47/11.
117. E.V. Iarovoi, *op. cit.*, p. 145, fig. 63/3.
118. V.A. Dergacev, *op. cit.*, p. 16, fig. 2/6.
119. I. Panaiotov, *op. cit.*, p. 70, fig. 17.
120. *ibidem*, p. 84, fig. 31.
121. *ibidem*, p. 90, 92, fig. 47; 53.
122. D. Berciu, S. Morintz, P. Roman, *Materiale VI*, 1959, p. 103.
123. N. Harțuche, *Danubius*, VIII - IX, 1979, p. 77.
124. v. supra nota 12.
125. M. Brudiu, *op. cit.*, p. 237, fig. 3/4, 5.
126. E. Comșa, *op. cit.*, p. 373.
127. C. Cihodaru, R. Vulpe, R. Petre, St. Kiss, SCIV, 2, 1951, 1, pp. 221 - 222.
128. I.T. Dragomir, Muzeul Național III, 1975, p. 53, fig. 1/3.
129. *ibidem*, fig. 3/10.
130. E.V. Iarovoi, *op. cit.*, pp. 64, 84, fig. 27/5; 37/2, 5.
131. *ibidem*, p. 166, fig. 72/5.
132. V.A. Dergacev, I.V. Manzura, *op. cit.*, p. 131, fig. 82/6.
133. *ibidem*, pp. 22, 24 - 25, fig. 5/23 - 32; 9/7.
134. *ibidem*, p. 44, fig. 34/6.
135. *ibidem*, pp. 145 - 146, 148, 150, 152 - 155, fig. 92/2, 7-9, 15 - 16; 93/8; 94/6 - 7.
136. *ibidem*, pp. 162 - 166, 171 - 172, 175, fig. 98/5, 9; 99/5 - 7; 100/8 - 9; 101/4; 102/1 - 3, 12; 103/2.
137. E.V. Iarovoi, *op. cit.*, pp. 17 - 175, fig. 78/2.
138. I. Panaiotov, *op. cit.*, pp. 85 - 87, fig. 34.
139. *ibidem*, p. 78, fig. 25.
140. *ibidem*, p. 112, fig. 75.
141. v. supra nota 69.
142. E. Lăzurcă, *Peuce VIII*, 1980, p. 10.
143. S. Marinescu-Bîlcu, SCIV 15, 1964, 2, p. 241.
144. E. Tudor, SCIV 24, 1973, 2, p. 283.
145. I.T. Dragomir, *op. cit.*, p. 53, fig. 3/1.
146. N. Harțuche, I.T. Dragomir, *Materiale III*, 1957, pp. 140 - 141; I.T. Dragomir, *Materiale V*, 1959, pp. 675, 680, fig. 5/3 - 8; 15/17.
147. N. Harțuche, SCIV 24, 1973, 1, p. 19; idem, *op. cit.*, pp. 69 - 70.
148. E.V. Iarovoi, *op. cit.*, p. 41, fig. 2/42.
149. *ibidem*, p. 42, fig. 2/46.
150. *ibidem*, p. 41, fig. 2/41.
151. *ibidem*, p. 42, fig. 2/44.
152. Al. Häusler, *op. cit.*, fig. 1/D.
153. v. supra nota 84.
154. El. Lăzurcă, *op. cit.*
155. v. supra notele 69 și 12.
156. E. Comșa, *op. cit.*, pp. 152, 154 - 155.
157. M. Dinu, *op. cit.*, p. 174; idem, *op. cit.*, p. 251.
158. E. Comșa, *op. cit.*, pp. 369, 371, 373 - 374; idem, *op. cit.*, pp. 340 - 342, 344.
159. C. Buzdugan, *Cercetări Arheologice IV*, 1981, pp. 7 - 15.

160. M. Brudiu, *op. cit.*, p. 244.
161. N. Harțuște, F. Anastasiu, *op. cit.*, pp. 40 - 45.
162. I.T. Dragomir, *op. cit.*, pp. 671 - 685.
163. N. Harțuște, *op. cit.*, p. 19; idem, *op. cit.*, pp. 69 - 70.
164. idem, Istros I, 1980, p. 132.
165. idem, *op. cit.*, p. 70.
166. N.I. Simache, V. Teodorescu, *op. cit.*, p. 279.
167. S. Morintz, B. Ionescu, *op. cit.*, p. 116.
168. D.V. Rosetti, *op. cit.*, pp. 795 - 796, 800, 802, 804.
169. E.V. Iarovoi, *op. cit.*, pp. 132 - 170.
170. *ibidem*, pp. 42 - 110.
171. *ibidem*, pp. 11 - 37.
172. V.A. Dergacev, *op. cit.*, p. 12.
173. *ibidem*, p. 14.
174. *ibidem*, pp. 16 - 17.
175. *ibidem*, pp. 17, 19.
176. *ibidem*, pp. 20, 22.
177. *ibidem*, p. 38.
178. *ibidem*, p. 42.
179. I. Panaiotov, *op. cit.*, pp. 62, 65, fig. 1.
180. *ibidem*, pp. 68 - 70, fig. 14 - 15.
181. *ibidem*, pp. 74 - 75, fig. 23; 25.
182. *ibidem*, p. 85, fig. 34; 36.
183. *ibidem*, pp. 99 - 104, 110 - 111, 113, fig. 60; 73 - 74; 77.
184. *ibidem*, pp. 123 - 124, fig. 109; 114.
185. *ibidem*, p. 141, fig. 134.
186. v. supra nota 84.
187. E. Comșa, *op. cit.*, pp. 152, 154 - 155.
188. idem, *op. cit.*, pp. 369, 371, 374; idem, *op. cit.*, pp. 340 - 341.
189. N. Harțuște, F. Anastasiu, *op. cit.*, pp. 44 - 45.
190. I.T. Dragomir, *op. cit.*, pp. 674, 676 - 677, 683 - 684.
191. D.V. Rosetti, *op. cit.*, pp. 701 - 816.
192. v. supra nota 84.
193. v. supra nota 12.
194. E. Comșa, *op. cit.*, pp. 152, 154.
195. M. Brudiu, *op. cit.*, p. 241.
196. E. Comșa, *op. cit.*, pp. 369 - 371; idem, *op. cit.*, p. 341.
197. N. Harțuște, *op. cit.*, p. 70.
198. idem, *op. cit.*, p. 19; idem, *op. cit.*, p. 70.
199. N. Harțuște, F. Anastasiu, *op. cit.*, pp. 47 - 48.
200. N.I. Simache, V. Teodorescu, *op. cit.*, p. 279.
201. C. Buzdugan, *op. cit.*, p. 30.
202. E.V. Iarovoi, *op. cit.*, pp. 60, 74 - 75, fig. 26/1; 32/6; 42/1.
203. *ibidem*, pp. 193 - 195, fig. 87/2.
204. I. Panaiotov, *op. cit.*, pp. 68 - 69, 72, fig. 15.
205. E. Oberländer-Tîmoveanu, I. Oberländer-Tîmoveanu, Materiale, Oradea, 1979, p. 64.
206. v. supra nota 12.
207. E. Comșa, *op. cit.*, p. 369, fig. 12/4.
208. I.T. Dragomir, *op. cit.*, p. 680, fig. 5/18.
209. D.V. Rosetti, *op. cit.*, p. 798, fig. 15/7 - 8.
210. E.V. Iarovoi, *op. cit.*, pp. 101 - 103, 123, fig. 44/6; 54/7 - 8.
211. v. supra nota 12.
212. M. Brudiu, Thraco-Dacica 8, 1987, 1 - 2, p. 12.
213. *ibidem*, pp. 12 - 13, fig. 7.
214. D. Tudor și colab., *op. cit.*, pp. 408 - 415; E. Comșa, Thraco-Dacica 3, 1982, pp. 85 - 93; idem, *op. cit.*, p. 384.
215. v. supra nota 69.
216. E. Comșa, *op. cit.*, p. 342, fig. 3/2.

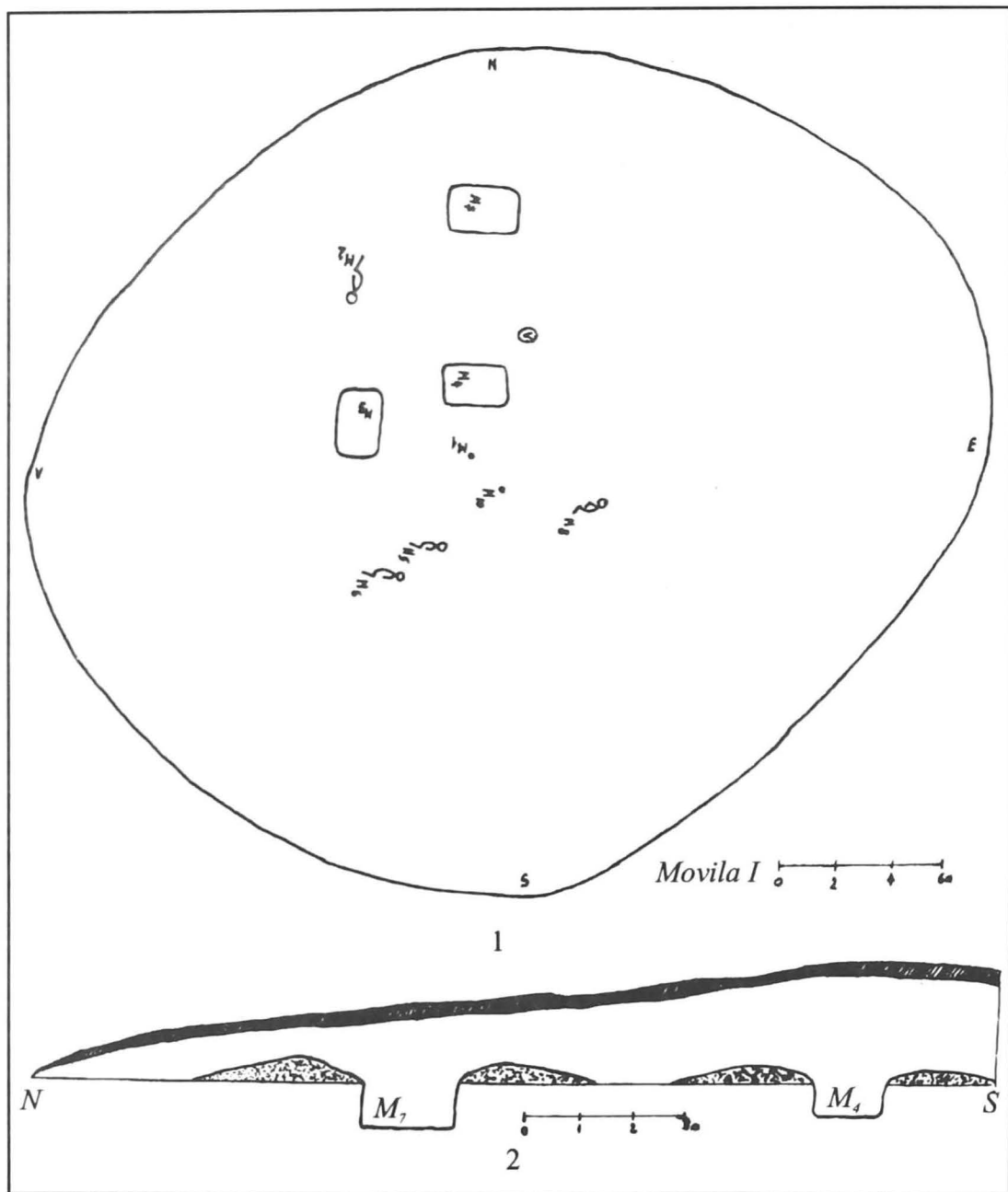
217. C. Buzdugan, V. Bobi, N. Cernea, *op. cit.*, p. 227.
218. *ibidem*, p. 229.
219. *ibidem*, p. 232.
220. M. Brudiu, *op. cit.*, p. 11, fig. 2.
221. M. Petrescu-Dîmbovița, SCIV 1, 1950, 1, p. 62; idem, Materiale 1, 1953, pp. 153 - 154.
222. D.V. Rosetti, *op. cit.*, p. 795.
223. D. Tudor și colab., *op. cit.*, pp. 408 - 415.
224. P. Roman, Carpica XIV, 1982, p. 49, fig. 5/5a - d.
225. SCIV 3, 1952, p. 164.
226. E.V. Iarovoi, *op. cit.*, p. 30, fig. 7/7.
227. *ibidem*, pp. 1 - 3, fig. 44/5.
228. *ibidem*, pp. 182, 204, fig. 79/6; 91/5 - 6.
229. N. Harțuche, F. Anastasiu, *op. cit.*, p. 19, pl. 49.
230. N. Anghelescu, SCIV 6, 1955, 1 - 2, p. 317, fig. 6/2.
231. M. Petrescu-Dîmbovița, M. Dinu, Dacia N.S., 18, 1974, p. 55, fig. 13/4; 27/1.
232. D. Berciu, S. Morintz, P. Roman, SCIV 24, 1973, 3, p. 378, p. 6/1; 8/1.
233. E.V. Iarovoi, *op. cit.*, p. 30, fig. 7/7.
234. *ibidem*, pp. 142, 159, 166, fig. 63/3; 68/4; 72/4.
235. Al. Häusler, *op. cit.*, p. 110, fig. 32/12.
236. *ibidem*, p. 101, fig. 25/14.
237. D. Berciu, S. Morintz, P. Roman, *op. cit.*, pp. 383 - 385, pl. 4/2.
238. M. Petrescu-Dîmbovița, M. Dinu, *op. cit.*, p. 59, fig. 37/2.
239. E.V. Iarovoi, *op. cit.*, pp. 171, 202, 211, fig. 75/3; 92/3; 96/5.
240. V.A. Dergacev, *op. cit.*, p. 19, fig. 3.
241. Al. Häusler, *op. cit.*, p. 149, fig. 45/2.
242. *ibidem*, p. 107, fig. 29/14.
243. *ibidem*, p. 101, fig. 25/12.
244. *ibidem*, p. 128, fig. 4/4.
245. N. Harțuche, *op. cit.*, p. 72, fig. 5/5.
246. Al. Häusler, *op. cit.*, p. 116, fig. 21/5.
247. *ibidem*, p. 141, fig. 39/10.
248. E.V. Iarovoi, *op. cit.*, p. 188, fig. 84/2.
249. V.A. Dergacev, I.V. Manzura, *op. cit.*, p. 165, fig. 100/6.
250. N. Harțuche, F. Anastasiu, *op. cit.*, p. 19, pl. 51.
251. D. Berciu, S. Morintz, P. Roman, *op. cit.*, p. 385, p. 6/9.
252. M. Petrescu-Dîmbovița, M. Dinu, *op. cit.*, p. 57, fig. 33/14.
253. idem, SCIV 25, 1974, 1, p. 84, fig. 5/3.
254. N. Harțuche, F. Anastasiu, *op. cit.*, p. 19, pl. 51.
255. N. Harțuche, *op. cit.*, p. 72, fig. 9/7.
256. D. Berciu, S. Morintz, P. Roman, *op. cit.*, p. 383, fig. 3.
257. M. Petrescu-Dîmbovița, M. Dinu, *op. cit.*, p. 56, fig. 20/11; 31/4 - 5.
258. idem, *op. cit.*, pp. 77, 82, pl. 1/4; 2/1 - 2.
259. Al. Häusler, *op. cit.*, p. 94, fig. 40/8.
260. E.V. Iarovoi, *op. cit.*, p. 34, fig. 12/3.
261. *ibidem*, pp. 134 - 135, fig. 59/5.
262. M. Brudiu, *op. cit.*, p. 237, fig. 3/3.
263. E.V. Iarovoi, *op. cit.*, p. 190, fig. 85/3.
264. *ibidem*, p. 195, fig. 87/3.
265. Al. Häusler, *op. cit.*, p. 94, fig. 35/4.
266. *ibidem*, p. 93, fig. 19/7.
267. *ibidem*, p. 126, fig. 2/2.

Nouvelles données relatives aux inhumations à ocre de Dobroudja. Les buttes funéraires de Mihai Bravu

Résumé

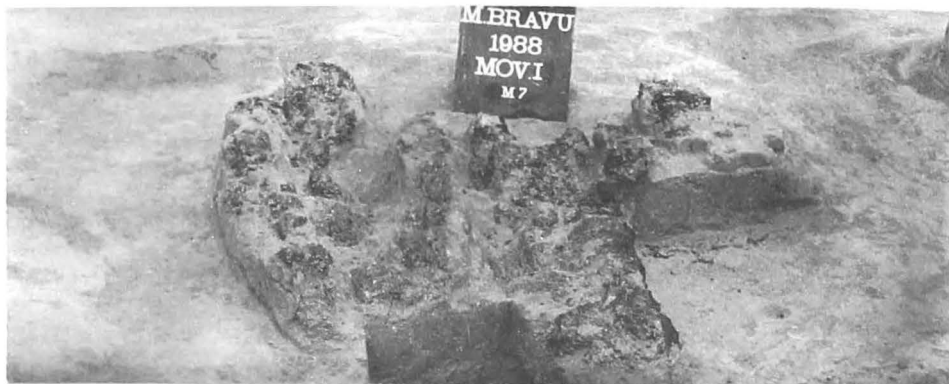
Les buttes funéraires de Mihai Bravu se dressent, dans les limites de cette commune, couronnant l'éperon d'une colline profondément rongée par les eaux pluviales qui borde la vallée inondable du ruisseau Taija. Il s'agit en fait de trois buttes, dont les tombeaux remontent tant à la période de transition et au bronze moyen, qu'à la phase initiale de l'époque féodale, avec une dernière sépulture dont la datation reste incertaine. Mais, les tombes prises en considération par l'auteur restent celles de la période de transition et du bronze moyen, qui peuvent se ranger dans catégories, compte tenu de leurs traits caractéristiques.

A noter d'abord celles dont les caractères les font attribuer à l'étape finale de la culture Iamnaia. C'est en effet ce que suggèrent leurs fosses rectangulaires aux angles légèrement arrondis et consolidées d'éperts disposés dans le sens de la longueur. Leurs dépouilles reposent sur le dos, les bras le long des corps. On a constaté la présence de l'ocre, déposé tantôt en petites mottes à titre d'offrande, tantôt éparpillé tel un tapis au fond de la fosse et poudrant aussi (en quantité plus ou moins importante) les gisants. Autre caractéristique à retenir: les anneaux de tempe du mobilier funéraire. La datation proposée par l'auteur se trouve confirmée par les aménagements complexes relevés dans les tombeaux no 2/butte II et no 1/butte III qui reproduisent ceux de bon nombre de sites archéologiques des steppes nord-pontiques, également datés de l'étape finale de la culture Iamnaia. Enfin, les analogies présentées par la céramique enterrée dans les manteaux des buttes I et III en tant qu'offrande funéraire attestent elles aussi l'appartenance des sépultures respectives à l'horizon culturel qui caractérise, dans le sud-est de la Roumanie, la dernière étape de la phase de transition à l'âge du bronze. Quant à la deuxième catégorie de sépultures considérées ici, la disposition de leurs squelettes en chien de fusile et la quantité réduite ou l'absence complète de l'ocre les font attribuer à l'étape finale du bronze moyen ou au commencement du bronze final.

Pl. I. 1 - Planul movilei I; 2 - Profilul N-S al movilei I.

Pl. I. 1 - Relevé de la butte I; 2 - Profil nord-sud de la butte I.

1

2

3

Pl. II. 1, 2 - Mormântul nr. 7 din movila I; 3 - Mormântul nr. 8 din movila I.
Pl. II. 1, 2 - La tombe no 7 de la butte I; 3 - La tombe no 8 de la butte I.

1

2

3

Pl. III. Movila nr. II. ♦ Pl. III. La butte no II.

1

2

3

Pl. IV. Mormântul principal din movila II. ♦ Pl. IV. La tombe principale de la tombe III.

1

2

3

4

5

Pl. V. Vase descoperite în mantalele movilelor; 1 - 4 - Vase descoperite în movila I; 5 - Vas găsit în movila III.

Pl. V. Vases appartenant au manteaux des buttes; 1 - 4 - Vases appartenant à la butte I; 5 - Vase appartenant à la butte III.

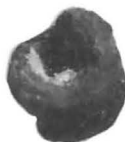
1

2

3

4

5

6

7

8

Pl. VI. Obiecte descoperite în inventarele movilelor.
Pl. VI. Pièces du mobilier funéraire des tombes.